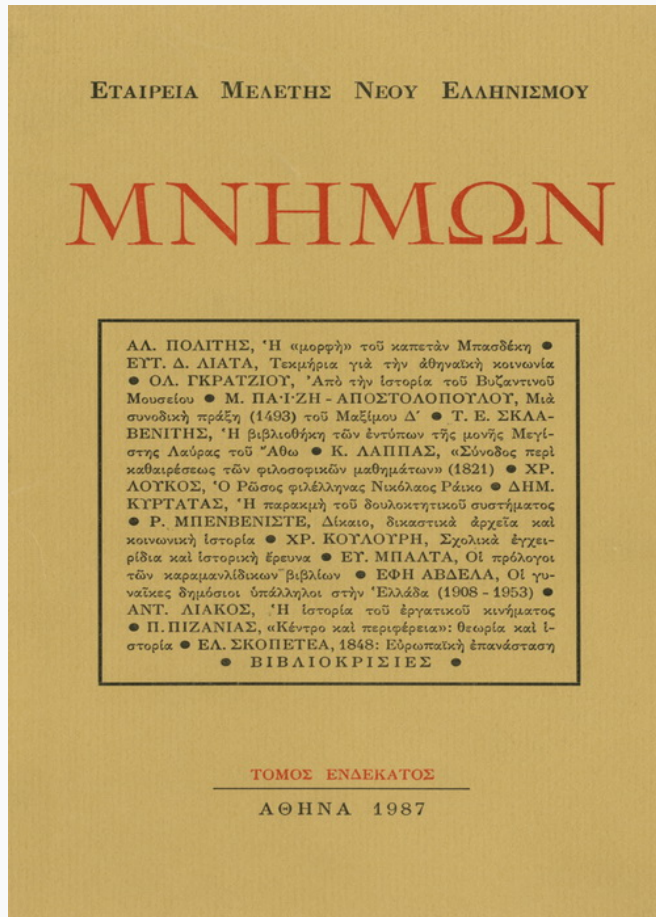

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Georges Duby, *Le dimanche de Bouvines*

ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ

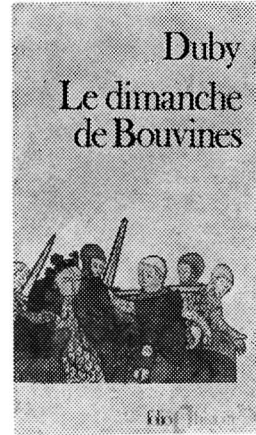
doi: [10.12681/mnimon.611](https://doi.org/10.12681/mnimon.611)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΑΡΩΝ Ο. (1987). Georges Duby, *Le dimanche de Bouvines*. *Μνήμων*, 11, 311–317.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.611>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Georges Duby
Le dimanche de Bouvines
Éditions Gallimard
«Folio / histoire» I
Παρίσι 1985
373 σ. + 16 σ. πίνακες

Ἡ καινούρια σειρά «folio / histoire» τῶν ἐκδόσεων Gallimard ἐγκαινιάζεται τὸν Μάρτιο τοῦ 1985 μὲ τὴν ἐπανέκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Georges Duby *Le dimanche de Bouvines* (α' ἔκδ. 1973). Στὸν πρόλογο, ὁ συγγραφέας μιλάει γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἀπὸ τίς ἐκδόσεις Gallimard τοῦ προτείνουν νὰ γράψει ἓνα βιβλίο γύρω ἀπ' τὴν περίφημη μάχη. Ἡ πρόταση γίνεται ἀμέσως δεκτὴ. Βρισκόμαστε στὰ 1968, ἐποχὴ γενικότερου ἀναβρασμοῦ γιὰ τὴ Γαλλία. Ἡ σχολὴ τῶν *Annales* ἔχει κατακτήσει πιά κάποιες πολὺ προωθημένες θέσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορία. Ἡ αἰστορία τῶν γεγονότων» μοιάζει νὰ ἔχει παραμεριστεῖ καὶ νὰ ἔχει ὑπερφαλαγγιστεῖ ἀπ' τὴ «συνολικὴ ἱστορία». Ἡ στάση τοῦ Duby λοιπὸν ἀφήνει ἐκπληκτοὺς τοὺς φίλους του ἱστορικούς, ὁπαδοὺς ὅλους τῆς σχολῆς τοῦ Marc Bloch καὶ τοῦ Lucien Febvre, τῆς σχολῆς δηλαδὴ τῶν *Annales*. Μετὰ ἀπὸ τόσους ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς «καινούριας» ἱστορίας καὶ τὴν περιθωριοποίησή τῆς περιγραφῆς γεγονότων, νὰ ἐπιστρέφει κανεὶς στὴν ἐνασχόληση μ' ἓνα γεγονός, ὅπως εἶναι μιὰ μάχη; Ἡ σχετικὴ σειρά ἐξἄλλου τῶν ἐκδόσεων Gallimard εἶχε τὸν γενικὸ τίτλο *Les trente journées qui ont fait la France* καὶ ἦταν βέβαια μέσα στὴν ἀντίληψη τῆς αἰστορίας τῶν γεγονότων». Ἔτσι ἡ πρόταση δὲν συμφωνοῦσε καθόλου μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Duby. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος, σὲ μία συνέντευξη¹: «Ἡ πρόταση δὲν ταίριαζε καθόλου μὲ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐργασίας μου. Ἀλλὰ ἀντιμετώπισα τὸ ὅλο θέμα μὲ τὸν δικό μου τρόπο, χωρὶς δηλαδὴ καθόλου νὰ ἐνταθῶ στὸ δεδομένο ἀπὸ τὴν σειρά πλαίσιο».

Ὁ Duby βάζει λοιπὸν τὸ στοίχημα νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὸ γεγονός καί, μέσα ἀπ' τὴν ἐξαντλητικὴ ἐπεξεργασία τῶν πηγῶν, νὰ ἐντοπίσει τὴν ἀργὴ

1. «Aujourd'hui, l'historien», *Magazine littéraire*, n° 164, σ. 23.

μετακίνηση του πολιτιστικού υποβάθρου μιᾶς κοινωνίας. Στην ἴδια συνέντευξη λέει ἀκόμα²: «Ναί, αὐτὸ ποὺ θέλησα νὰ κάνω στὸ βιβλίο *Le dimanche de Bouvines* ἦταν νὰ προσπαθῆσω νὰ δείξω καταρχὴν πῶς τὸ γεγονός σὲ μεγάλο βαθμὸ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν ἀφήγηση. [...] Τί εἶναι ἓνα γεγονός; Εἶναι κάτι ποὺ ἀποκτᾷ σάρκα καὶ ὄστᾳ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἀναφερόμαστε σ' αὐτό. [...] Ἐπειτα, θέλησα νὰ δῶ πῶς παρενέβησαν ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη, γιὰ νὰ τροποποιήσουν τὸ γεγονός. Ἀκόμα, πῶς εἶδαν τὸ γεγονός οἱ μεταγενέστεροι, πῶς τὸ χρησιμοποίησαν στὰ πλαίσια μιᾶς ὀρισμένης ἰδεολογίας, μιᾶς ὀρισμένης ἀντιλήψεως γύρω ἀπὸ τὸ παρελθόν».

Ὁ Duby λοιπὸν ἀνακαλύπτει ξανά τὴ σημασία τοῦ γεγονότος, μέσα στὰ καινούρια πιὰ δεδομένα τῆς ἱστορίας. Βρίσκει τὸν τρόπο νὰ παντρέψει τὸ γεγονός μὲ τὴν ἱστορία τῶν δομῶν, καὶ νὰ πλουτίσει ἔτσι καὶ τὰ δύο. Σὲ μία ἄλλη συνέντευξη³ λέει γύρω ἀπ' αὐτό: «Ἐχοντας μελετήσῃ ἓνα αὐθεντικὸ γεγονός, μιὰ μάχη, τὴ μάχη τῆς Bouvines, πιστεύω ἀκόμα περισσότερο ὅτι εἶναι δυνατόν, ἀναλύοντας κάποια γεγονότα ἐκρηκτικά, ποὺ ἀποκαλύπτουν μιὰ σωρεία λαθνοουσιῶν καταστάσεων, καὶ ποὺ προκαλοῦν ἕναν ἀπότομο πολλαπλασιασμὸ τῶν μαρτυριῶν, νὰ προχωρήσουμε στὴ δομικὴ ἱστορία καὶ νὰ καθορίσουμε μὲ περισσότερη ἀκρίβεια τίς κινήτριες δυνάμεις τῆς».

Ὁ Duby δὲν θὰ μποροῦσε νὰ κερδίσει καλύτερα τὸ στοίχημα. Ὁ συνάδελφός του Jacques Le Goff, σὲ μία ἐκτενὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου, λέει⁴: «Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, ποὺ πρωτοεκδόθηκε ἐνταγμένο σὲ μιὰ σειρὰ γενικὰ ἐντελῶς παραδοσιακῆ, ὁ Georges Duby ποὺ, ὅπως ὅλοι ξέρουμε, γράφει πολὺ καλά, δὲν εὐτύχησε μόνο ὡς πρὸς τὴ γραφή, ἀλλὰ ἔκανε μιὰ ὑποδειγματικὴ ἐπίδειξη τῶν ὀριζόντων ποὺ ἀνοίξαν οἱ καινούριες μέθοδοι στὴν ἱστορία».

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου, σ' ἓνα εἶδος εἰσαγωγῆς μὲ τίτλο *L' événement*, ἀφηγεῖται τὸ γεγονός ποὺ βρίσκεται στὴν ἀφετηρία τῆς μελέτης καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενό της. Αὐτὸ συνοψίζεται στὴν περιγραφή τῆς μάχης ποὺ ἔδωσε ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας Philippe Auguste (Φίλιππος Β') τὴν Κυριακὴ 27 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1214 στὴν πεδιάδα ποὺ ὀνομάζεται Bouvines, στὴν περιοχὴ τῆς Φλάνδρας. Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Γάλλοι νίκησαν κατὰ κράτος τὸν συνασπισμὸ τοῦ κόμητος τῆς Φλάνδρας, τοῦ κόμητος τῆς Βουλώνης καὶ τῶν Γερμανῶν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Γερμανὸ αὐτοκράτορα Ὁθωνα Δ'.

Στὴ συνέχεια παραθέτει ὀλόκληρη τὴν κυριότερη πηγὴ, τὴν *Philippide*

2. Ὁ.π., σ. 22.

3. «Entretien avec Georges Duby», *Aujourd' hui l'histoire*, Éditions Sociales, σ. 217 [ἀναδημοσίευση ἀπὸ *Nouvelle Critique*, 1970].

4. Jacques Le Goff, «Le dimanche de Bouvines», *Magazine littéraire*, n° 189, σ. 28.

(Φιλιππιάδα) τοῦ Guillaume le Breton, πού υπῆρξε αὐτόπτης μάρτυς τοῦ γεγονότος, μιὰ καὶ στεκόταν κατὰ τὴ μάχη πίσω ἀπὸ τὸν βασιλιά⁵. Τὴν διασκευὴ τοῦ κειμένου ἔχει κάνει ἡ σύζυγος τοῦ Duby, Andrée Duby, προσέχοντας ἰδιαιτέρως τὸν ρυθμό.

Στὸ δεύτερο μέρος ἀκολουθεῖ τὸ *Commentaire*, πού ἀναφέρεται στὶς ἐξῆς ἐνότητες : «Ἡ εἰρήνη», «Ὁ πόλεμος», «Ἡ μάχη», «Ἡ νίκη». Μέσα ἀπὸ τὸν σχολιασμό τοῦ συγκεκριμένου γεγονότος καὶ τὴν δημιουργικὴ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν, ὁ Duby προσπαθεῖ νὰ ἀνιχνεύσει τί τελικὰ σήμαιναν αὐτὲς οἱ ἔννοιες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ 13ου αἰώνα. Βρισκόμαστε ἐξᾴλλου σὲ μιὰν ἐποχὴ πού συμβαίνουν τέτοιες ἀλλαγές στὴν κοινωνία ὥστε νὰ ἀλλοιώνονται οἱ ἔννοιες. Σιγὰ - σιγὰ χάνεται ἡ ἀνάμνηση τῶν ληστρικών πολέμων, πού μέχρι τότε ἦταν ἡ βασικὴ πηγὴ πλούτου. Μιὰ καινούρια ἀντίληψη ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται γύρω ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ γύρω ἀπὸ τὴν εἰρήνη⁶.

Τί ἦταν ἡ εἰρήνη; Τί ἦταν ὁ πόλεμος; Ποῦ διαφοροποιοῦνται αὐτὲς οἱ ἔννοιες στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων; Ποιὰ χαρακτηριστικὰ τους παραμένουν ἀναλλοίωτα; Τί χαρακτηρὰ εἶχαν οἱ ἵπποτικοὶ ἀγῶνες, τὰ περίφημα μεσαιωνικά «tournois»; Τὰ tournois αὐτὰ ἦταν ὁ μοναδικὸς τρόπος νὰ πλουτίζουν οἱ ἱππότες τόσο γρήγορα, ὅσο οἱ ἔμποροι⁷. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γινόταν ἐξᾴλλου μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες μεταβιβάσεις πλούτου. Κάθε ἀγῶνας συνοδεύονταν ἀπὸ οἰκονομικὲς διαπραγματεύσεις καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐβγαίνουν στὸν πλειστηριασμό. Ἔτσι τὸ ἀθλημα αὐτὸ ἦταν ἤδη ἓνα ἐπάγγελμα, ὅπου μποροῦσε κανεὶς πραγματικὰ νὰ πλουτίσει.

Κι ὁ πλοῦτος ἦταν πιὰ ἀπαραίτητος, ἀφοῦ στὴν καινούρια ἠθικὴ τῆς ἀριστοκρατίας μιὰ ἀπὸ τὶς πρωταρχικὲς ἀρετὲς εἶναι ἡ γενναιοδωρία, ἡ εὐχαρίστηση τῆς δαπάνης. Ὁ ἱππότης πρέπει νὰ διασκορπίζει γύρω του τὰ πλούτη του. Οἱ ἱππότες, λοιπόν, εἶναι τὸ κατεξοχὴν καταναλωτικὸ στρώμα τῆς κοινωνίας⁸. Ἀνιχνεύονται ἐδῶ καινούριες ἀνάγκες γιὰ ἓνα ὄλο καὶ εὐρύτερο στρώμα. Ὅμως ὁ οἰκονομικὸς ρόλος τῶν tournois δὲν εἶναι καὶ ὁ μοναδικός. Οἱ γυναῖκες δὲν ἀπουσιάζουν βέβαια ἀπὸ τὶς βίαιες αὐτὲς τελετές : αὐτὲς εἶναι πού παραδίδουν στὸν νικητὴ τὰ ἐμβλήματα τῆς ἀνδρείας του. Ἔτσι πλέκεται τὸ ἐρωτικὸ παιχνίδι. Δεύτερο κίνητρο λοιπόν, ἡ ἐρωτικὴ κατάκτηση. Τέλος, σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες θριαμβεύει ἡ ἀτομικὴ δεξιότηχία.

5. Ἐξᾴλλου ἡ *Philippide* ἀποτελεῖ μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς δημοσιευόμενες πηγές, ἀφοῦ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὑπάρχει ἓνα παράρτημα 50 σελίδων μὲ τίτλο *Documents*, ὅπου παρατίθεται μιὰ πλούσια ἀνθολόγησι τῶν μεταγενεστέρων πηγῶν.

6. Βλ. καὶ Georges Duby, *Guerriers et paysans*, éd. Gallimard, 1985, σ. 185.

7. Georges Duby, *ἰ.π.*, σ. 190.

8. Βλ. Georges Duby, «Les tournois...», *Historia*, n° 457, σ. 42.

Μοναχική νίκη, μοναχικός θρίαμβος, τὸ ἄτομο κερδίζει μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπελευθερωτικὴ διαδικασία τὴν ψευδαίσθηση κάποιας ἐλευθερίας.

Κάπου ἐκεῖ ἀρχίζει καὶ ἡ μοναξιά τοῦ πολεμιστῆ. Ἐργένηδες σὲ ἕλον τους τὸν βίο, οἱ ἱππότες καταλήγουν στὰ γεράματα τους στὰ μοναστήρια, ἔπου τοὺς βρίσκει ὁ θάνατος, ντυμένους τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα. Ἐξάλλου, αὐτοὶ ποὺ ἄφησαν τὴ ζωὴ στὰ πεδία τῶν μαχῶν εἶναι σχετικὰ ἐλάχιστοι, ἀφοῦ ἡ ἀξία τοῦ ἱππότη βρίσκεται στὴν ἴδια του τὴ ζωὴ. Ὁ θάνατος στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἀντιμετωπίζεται σὰν ἐγκλημα, ἢ σὰν ἀτύχημα, ἀκριβῶς ἔπως καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης. Στὶς μάχες οἱ πολεμιστὲς χτυπιούνται καὶ πληγώνονται: δὲν σκοτώνονται. Δὲν ὄνειρεύονται ποτὲ νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἐχθρὸ τους, παρὰ μόνο νὰ τὸν συλλάβουν. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ *tournoi*, ὁ πόλεμος εἶναι μία ἐπιχείρηση κατὰ τὴν ὁποία δὲν διακινδυνεύει κανεὶς τίποτα γιὰ τὴν δόξα. Ὅσο γιὰ τὴ μάχη (*abataille*), εἶναι κάτι τελείως ἀντίθετο μὲ τὸν πόλεμο (*guerre*), εἶναι μία διαδικασία εἰρήνης. Στὴ μάχη παίζονται ὅλα, καὶ χάνονται ἢ κερδίζονται διαμιᾶς. Ἐτσι τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀδιαμφισβήτητο, ἀμετάκλητο καὶ ἐξασφαλίζει τὴν εἰρήνη γιὰ μιὰ μακρόχρονη περίοδο.

* * *

Στὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου, μὲ τὸν γενικὸ τίτλο *Légendaire* (μυθικὸ, θρυλικὸ), ἐξετάζεται ἡ γέννηση τοῦ μύθου γύρω ἀπὸ τὸ γεγονός. Πῶς χιτίζεται, δηλαδή, αὐτὸς ὁ μύθος σιγά - σιγά, πότε ἐμπλουτίζεται, πότε συρρικνώνεται, ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκάστοτε ἀντηχήσεις τοῦ γεγονότος.

Ἐτσι ὁ *Duby* ξεκινáει ἀπὸ τοὺς χώρους ἔπου γράφεται ἱστορία καὶ ἀπὸ τὰ κίνητρα τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὴ γράφουν. Ἡ ἱστορία γράφεται λοιπὸν εἴτε στὰ μοναστήρια, μὲ στόχο τὴν ἀνίχνευση τῆς θεϊκῆς βουλήσεως, ἔπως αὐτὴ ἐκδηλώνεται μέσω τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, εἴτε στὶς βασιλικὲς αὐλές, μὲ κυριότερους στόχους νὰ δοξαστεῖ ἡ ἐκάστοτε δυναστεία, νὰ διαπαιδαγωγηθοῦν οἱ εὐγενεῖς καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ὑπάρχουσα ἐξουσία καὶ ἡ κρατοῦσα ἠθική.

Προχωρεῖ σὲ μιὰ χαρτογράφηση τῶν γεωγραφικῶν περιοχῶν ἔπου σημειώνεται τὸ γεγονός. Ἀναφέρονται πρῶτα - πρῶτα οἱ γειτονικὲς περιοχές, ποὺ ὑπέστησαν πρὸ ἄμεσα τὶς συνέπειες. Ὅμως ὑπῆρξαν καὶ μακρινότερες περιοχές, ποὺ ἔδειξαν μιὰν εὐαισθησία ἀπέναντι στοῦ γεγονότος, χωρὶς νὰ ἔχουν θιγεῖ οἱ ἴδιες. Οἱ περιοχές ἃς ποῦμε ἀπ' ἔπου κατάγονται οἱ *Καπέτοι* (*Capétiens*), ἡ δυναστεία ποὺ βρίσκεται τότε στὸν θρόνο, περιέχουν πάντοτε τὸ γεγονός στὰ χρονικά τους. Ἐτσι φτάνει σὲ μιὰν ἀνίχνευση πολιτικῆς συνειδήσεως, φωτίζοντας ἓνα θέμα γύρω ἀπ' τὸ ὁποῖο οἱ πληροφορίες ἦταν ἐλάχιστες. Ἡ ἀναφορὰ στοῦ γεγονότος καθὼς καὶ ἡ σιωπὴ γύρω ἀπ' αὐτὸ ἀποτελοῦν δεῖκτες πολιτικῆς εὐαισθησίας.

Μέχρις ἐδῶ σχεδιάζει, ἔπως λέει, τὸ «προφίλ» τοῦ γεγονότος. Τὸ ἴδιο ἔμως τὸ γεγονός ἄφησε πολὺ βαθύτερα ἔχνη. Στὶς διαδοχικὲς του ἀφηγή-

σεις, οἱ ἀναμνήσεις διευρύνθηκαν ἢ καὶ παραμορφώθηκαν. Ἀνάλογα μὲ τὴν καταγωγή τοῦ χρονικογράφου, ἂν εἶναι γιὰ παράδειγμα γάλλος ἢ γερμανός, ὅλες οἱ ἀρετὲς ἀποδίδονται στοὺς συμπατριῶτες του.

Ἄν καὶ ἡ *Philippide* τοῦ Guillaume le Breton μοιάζει νὰ εἶναι ἡ ἐξι-στόρηση ὀλόκληρου τοῦ βίου τοῦ βασιλιᾶ Philippe Auguste, ὥστόσο στὴν οὐσία τὸ βασικό της θέμα παραμένει ἡ μάχη. Ἄν καὶ ὁ Guillaume le Breton γράφει ἐνῶ ἀκόμα οἱ μάρτυρες τοῦ γεγονότος βρίσκονται ἐν ζωῇ, ἀρχί-ζει προσεχτικὰ ν' ἀλλοιώνει τὴν πραγματικότητα, πρῶτα - πρῶτα μὲ μιὰ «διαφοροποίηση τοῦ φωτισμοῦ». Ὁ συγγραφέας παρεισάγει μιὰ «τραγικὴ» διάσταση· οἱ «κακοὶ» ἐμφανίζονται ἀκόμα χειρότεροι, καὶ «κακοὶ» εἶναι ὅλοι ὅσοι δὲν γενήθηκαν στὸ βασίλειο. Ὁ βασιλιάς εἶναι ἀληθινὸς «ἥρωας» καὶ ἡ νίκη του εἶναι «ἐθνικὸς θρίαμβος».

Ἐμφανίζεται λοιπὸν ἐδῶ τὸ «esprit de corps national», ἓνα πνεῦμα, δηλαδὴ, συναδελφότητος σὲ ἐθνικὴ πιά κλίμακα. Ἐνας καινούργιος πατριω-τισμὸς γεννιέται. Ἡ γερμανικὴ βία συγκρούεται μὲ τὴν γαλλικὴ ἰσχὺ, καὶ φυσικὰ θριαμβεῖ αἰσιοκρατικὰ ἢ δεύτερη. Καὶ τότε ἡ νίκη τοῦ βασιλιᾶ ἀρχίζει νὰ γίνεταί νίκη ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ. Ἡ νίκη συγκλονίζει ὅλη τὴ χώρα καὶ ἡ ἐπέτειός της ἀνακηρύσσεται πρώτη ἐθνικὴ γιορτὴ. Κάπως ἔτσι ὀλοκληρώνεται ἡ ἀνάλυση τῆς *Philippide*, ἀποδεσμεύοντας τὴν ἰδεολογία τοῦ συγγραφέα της, καθὼς καὶ τῆς κοινωνίας του.

Ἵστερα, ὁ Duby προχωρεῖ στὴν ἐξέταση τοῦ μύθου μέσα ἀπὸ τίς πη-γὲς τῆς ἀμέσως ἐπόμενης πεντηκονταετίας, ὅπου βρίσκει τὸν μύθο νὰ πλου-τίζεται πιά μόνον ὡς πρὸς τὸ σύμβολο τῆς μοναρχίας. Τέλος : τὸ γεγονὸς πα-ραδίδεται στὸ «imaginaire», στὴ φαντασία τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, κι ὁ τε-λευταῖος, ὁ Jean des Prés d'Outremeuse, γράφει ἓνα ποίημα ποὺ ὁ Duby χαρακτηρίζει «grand opéra fou», χάρη στὴν ἀχαλίνωτη φαντασία τοῦ συγ-γραφέα του.

Στὴν ἐπόμενη καὶ τελευταία ἐνότητα τοῦ βιβλίου, μὲ τίτλο «Résurgences» (Ἐπανεμφανίσεις), ἐξετάζονται οἱ ἀντηχήσεις τοῦ γεγονότος στοὺς κατοπι-νοὺς πιά αἰῶνες, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν 14ο καὶ φτάνοντας στὸν 20ό. Ἔχουμε ἔτσι ἓνα ὑπόδειγμα ἰδεολογικῆς χρήσης τῆς ἱστορίας σὲ μιὰ μεγάλη διάρκεια.

Μὲ τὸν 14ο αἰ. ἀρχίζει ἡδη ἡ λήθη. Ἡ φήμη τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Philippe Auguste, τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου, ποὺ ἔχει γίνεῖ ὁ θρυλικὸς βασιλιάς τῆς δυναστείας, ἔχει κάνει τὴ δικιά του νὰ ξεθωριάσει. Πρέπει νὰ φτάσουμε στὸν 17ο αἰ. γιὰ νὰ ξαναβροῦμε τὰ ἔχνη τοῦ γεγονότος. Οἱ ἱστορικοὶ ἀρχί-ζουν νὰ δίνουν σημασία στὰ παλιὰ χρονικά, νὰ ἀναζητοῦν τὰ γραπτὰ ἔχνη τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ γράφουν τὴν ἱστορία στηριζόμενοι σ' αὐτά. Ἡ μάχη λοιπὸν ξαναπαίρνει τὴ θέση της. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Duby, ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ Philippe Auguste σ' αὐτὰ τὰ κείμενα ἐμφανίζεται στὸν τύπο τοῦ «Μαινόμενου Ὁρλάνδου», τοῦ ἥρωα δηλαδὴ τοῦ Ἴταλοῦ

L. Ariosto. Ἡ εἰκόνα πού διαμορφώθηκε γιὰ τὴ μάχη τὸν 17ο αἰ., βρίσκεται πανομοιότυπη καὶ στὰ κείμενα τοῦ 18ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 19ου, εἶχε δηλαδὴ διάρκεια δύο ὁλόκληρων αἰώνων.

Στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὁ Jules Michelet διαφοροποιεῖται ριζικὰ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους του καὶ ἀντιμετωπίζει ἐντελῶς διαφορετικὰ τὸ θέμα. Συνολικὰ δὲν θεωρεῖ καὶ πολὺ σημαντικὸ γεγονὸς τὴ μάχη. Σὰν κύρια συνέπειά της ἐξάλλου βλέπει τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐπικίνδυνης συμμαχίας τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ στέμματος. Ὁ βασιλιάς δὲν ἦταν παρὰ ὄργανο τοῦ σκοταδισμού, ὑποταγμένος σ' ἓναν πάπα ὑποκριτὴ καὶ αἰμοβόρο. Ἦταν περισσότερο φιλειρηνικὸς παρὰ πολεμιστὴς καὶ ὅσο γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς *Philippide*, ὁ Michelet τὴν κρίνει ἐντελῶς πλαστή: «Ἡ *Philippide* τοῦ Guillaume le Breton, κλασικὴ μίμηση τῆς *Αἰνειάδος* ἀπὸ ἓναν ἐφημέριο τοῦ βασιλιᾶ, μᾶς ξεγέλασε ὅσον ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸ χαρακτήρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'. Τὴν εἰκόνα συμπλήρωσαν, ὁλοκληρώνοντας ἔτσι τὴν παραμόρφωση, τὰ μυθιστορήματα. Στὴν πραγματικότητα, οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες τῆς βασιλείας του, καθὼς καὶ ἡ ἴδια ἡ νίκη τῆς Bouvines, ὑπῆρξαν καρποὶ τῆς πολιτικῆς του, καθὼς καὶ τῆς προστασίας τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸν ὀνόμασαν Auguste ἐπειδὴ γεννήθηκε τὸν Αὐγούστο, καὶ τὸν συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ ὅταν, στὰ δεκατέσσερά του, ἄρρωστος ἀπ' τὸν φόβο του ἔχει χαθεῖ νύχτα σ' ἓνα δάσος»⁹. Ἡ πλήρης ἀπομυθοποίηση λοιπὸν τοῦ «βασιλιᾶ - ἥρωα», πού κατεβαίνει ἔτσι στὰ μέτρα τοῦ πιὸ κοινοῦ θνητοῦ.

Ἡ τόσο ἀρνητικὴ εἰκόνα τοῦ Michelet δὲν θὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ, μιὰ καὶ ἡ συγκυρία εἶναι τέτοια ὥστε στὰ 1870 ὁ μόνος ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας. Ἀμέσως ὅλες οἱ ἀναμνήσεις τῆς μάχης ζωντανεύουν καὶ παίρνουν θέση «ἐθνικῆς ἀναμνήσεως». Στὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ. ἡ μάχη ἐμφανίζεται σὰν ἡ νίκη τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς φεουδαρχίας, αὐτοῦ τοῦ συστήματος πού εἶχε καταλύσει τὴν ἱερὴ ἔννοια τῆς πατρίδας.

Μπαίνοντας στὸν 20ὸ αἰ., ὁ τόνος γίνεται ἐπιθετικότερος, καθὼς ἡ μάχη σημειώνεται σὰν «ἡ πρώτη μας νίκη ἐναντίον τῶν Γερμανῶν», στὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ C. Calvet, στὰ 1903. Στὰ 1914, ἡ 700ῆ ἐπέτειος γιορτάζεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τέτοια μεγαλοπρέπεια. Ὁργανώνεται τεράστια γιορτὴ στὴ Bouvines, μὲ παρελάσεις, ἐπίσημους λόγους, πυροτεχνήματα, ἐορταστικὸ γεῦμα καὶ ἄλλα πολλὰ. «Ὅλοι γιορτάζουν τὴν «ὑπέροχη αὐτὴ μέρα» ἐκτὸς ἀπὸ «κάποιες ἑκατοντάδες σοσιαλιστὲς πού γιούχαραν ἀνόητα τὴν

9. Jules Michelet, *Histoire de France*, présentée et commentée par Claude Mettra, Éditions Rencontre, Λωζάννη, τόμος I, σ. 483.

παρέλαση που οργανώθηκε την Παρασκευή το βράδυ στη Αίγλη για την επέτειο»¹⁰.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, μία σχετική σιωπή πέφτει γύρω από το θέμα. Ἐλάχιστες γραμμές στα σχολικά ἐγχειρίδια ἀναφέρονται σ' αὐτὸ καὶ τὸ σημεῖο που τονίζουν δὲν εἶναι ἡ μάχη, ἀλλὰ ἡ λαϊκὴ γιορτὴ. Ἡ ὀριστικὴ ὁμῶς σιωπὴ θὰ ἐπέλθει μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Οἱ δάσκαλοι δὲν ἀναφέρονται πιά στὴ μάχη. Ἀπ' ὅλη τὴ δυναστεία μόνο ἡ εἰκόνα τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου πρέπει νὰ ἐξαίρεται στα ἐγχειρίδια. Ἡ λήθη σκεπάζει τοὺς τελευταίους ἀπόηχους τοῦ πρώην ἐθνικοῦ θριάμβου.

Στὶς μέρες μας, τέλος, πλήρης σιγὴ καλύπτει τὸ θέμα, ἀφοῦ, ὅπως τόσο ποιητικὰ ἀναλογίζεται ὁ DUBY, ἡ ἐποχὴ μας ἀποστρέφεται τὶς μάχες, γιὰτὶ ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ἔχουν αὐτὲς οἱ ἀνοιχτές, δίκαιες μάχες μετὰ τὸν σημερινό, σκοτεινὸ πόλεμο, που στόχος του εἶναι ἡ καταστροφὴ;

ONTET BARON

ΣΧΕΤΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Avec la collaboration de [...] Georges DUBY [...], *Aujourd' hui l'histoire*, Éditions Sociales, Παρίσι 1974 : «Entretien avec Georges DUBY», σ. 201 - 217 [ἀναδημοσίευση ἀπὸ *Nouvelle Critique*, 1970].

Georges DUBY, «Le mental et le fonctionnement des sciences humaines», *L'Arc*, n° 72, numéro spécial consacré à Georges DUBY, σ. 90 - 92 [στὴ σ. 3 «Ἐργογραφία» τοῦ DUBY].

Georges DUBY, «L'historien devant le cinéma», *Le débat*, n° 30, Μάιος 1984, σ. 81 - 86. [γύρω ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα κατασκευῆς σεναρίου τηλεοπτικῆς ταινίας μετὰ θέμα τὴ μάχη τῆς Bouvines].

Georges DUBY, «Les tournois, matchs du moyen âge», *Historia*, n° 457, Ἰανουάριος 1985, σ. 38 - 47.

«Aujourd' hui l'historien, entretien avec Georges DUBY» par Raymond BELLOUR, στὸ ἀφιέρωμα «L'histoire aujourd' hui», *Magazine littéraire*, n° 164, Σεπτέμβριος 1980, σ. 20 - 24.

Ἀφιέρωμα στὸν Georges DUBY μετὰ τίτλο «Le style et la morale de l'histoire» τοῦ *Magazine littéraire*, n° 189, Νοέμβριος 1982, σ. 16 - 36, ὅπου τὰ παρακάτω ἄρθρα :

Pierre Nora, «Le style et la morale de l'histoire», σ. 17 - 18.

Propos recueillis par Jean - Jacques Brochier et Michel Pierre, «L'exercice de la liberté», σ. 19 - 25. [συνέντευξη μετὰ τὸν Georges DUBY].

Robert Fossier, «Les trois temps de l'oeuvre», σ. 26 - 27.

Jacques Le Goff, «Le dimanche de Bouvines», σ. 28 - 31.

Eric Vigne, «Les idéologies d'un malin génie», σ. 32 - 33.

Maurice Godelier, «Un mariage très catholique», σ. 34 - 36.

10. Ὁ DUBY παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς στὶς σελ. 293 - 294, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ παραπάνω.